

๓-แก่งหินที่มีอยู่มากมายในลำน้ำสาละวินเป็นแหล่งหาปลาสำคัญของชาวบ้านสองฝั่งน้ำ

เครื่องมือหาปลา ภูมิปัญญาแห่งสายน้ำ

คนหาปลาในชุมชนที่อาศัยอยู่ตามริมฝั่งแม่น้ำสาละวินและลำห้วยสาขาคือให้คำจำกัดความของเครื่องมือหาปลาว่า มิได้หมายถึงเพียงเครื่องมือที่ใช้ในการจับปลาเท่านั้น แต่ยังหมายถึงสายสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในชุมชนและนอกชุมชนที่มีวิถีชีวิตสัมพันธ์กับแม่น้ำทั้งทางตรงและทางอ้อม การหาปลาจึงก่อให้เกิดความสามัคคีระหว่างคนในชุมชนและนอกชุมชนจนเป็นรากฐานทางวัฒนธรรมของชุมชนริมแม่น้ำที่พึ่งพาแม่น้ำ

คนหาปลามีวิธีการใช้เครื่องมือหาปลาทั้งที่เป็นเครื่องมือพื้นบ้านและเครื่องมือที่นำเข้ามาจากที่อื่น เพื่อหาปลาในแม่น้ำสาละวินและลำห้วยสาขาคตลอดทั้งปี

ผลการศึกษาพบว่าเครื่องมือหาปลาพื้นบ้านในกลุ่มน้ำสาละวินทั้งสิ้น ๑๙ ชนิด จำแนกออกเป็น ๔ ประเภทดังนี้

๑. เครื่องมือประเภทตักปลา ๘ ชนิด

คนหาปลาจะใช้เครื่องมือประเภทยักนี้โดยการวางตักไว้ตามริมน้ำสาละวิน และลำน้ำสาขา

บริเวณที่มีแก่ง ตามริมฝั่งน้ำ และบริเวณที่คนหาปลาสังเกตว่ามีปลาอาศัยอยู่หรือเป็นแหล่งหากินของปลา ในงานวิจัยพบเครื่องมือหาปลาประเภทนี้ ๘ ชนิดได้แก่

- ๑. จี-โพงพาง
- ๒. เบอ-ไซตักปลา
- ๓. เบอแซ-กระตัม หรือ ไซลัน
- ๔. จา-แน่ง มอง หรือ ตาข่ายตักปลา
- ๕. เจาะ-จ้ำ หรือ ยอ

๖. ฮอลอหะเหวเรือจ้อปู- การนำยอวางในน้ำแล้วล่อให้ปลาเข้ามาในยอ มีทั้งแบบใช้เหยื่อและไม่ใช้เหยื่อ

- ๗. ตะแควแซหน่อ- กระบอกลดักปลามีหนามอยู่ข้างใน
- ๘. อู้อู้อ- กระบอกลดักตะพาน้ำ

๒. เครื่องมือประเภทยักที่ใช้เหยื่อล่อ ๘ ชนิด

ตะแควอะหะยะ/ตะแควที่-หาปลาด้วยวิธีการล่อปลาให้กระโดดตามเหยื่อล่อเข้าสู่สวิง โดยใช้เหยื่อคือคังไม้ไผ่ มีคัตติปลายไม้ไผ่เหลาจนเรียวเล็ก สามารถมัดเข้ากับเหยื่อได้

ตะแควไซ-เบ็ด การใช้เครื่องมือประเภทยักนี้ คนหาปลาได้แบ่งเบ็ดออกเป็น ๗ ชนิดตามพื้นที่หรือระบบนิเวศที่ใช้ ดังนี้

- ๑. ตะแคววั-เบ็ดธรรมดาที่มีสายสั้นและคันเบ็ดสั้น
- ๒. ตะแคววัไซ-เบ็ดเล็ก บักไว้กกลางคันทันตามคันทันมาแล้วเก็บตอนเช้า
- ๓. ตะแคววัแซ-มีสายและคันเบ็ดยาว ปลากินเหยื่อแล้วจะดึง

๔. ตะแควไฟฟ้า/แบ้-เบ็ดเล็กปักตามนา
๕. ตะแควโละ-ปักตามริมน้ำ
๖. ตะแควเข้อ-เบ็ดทราย เบ็ดสาย
๗. ตะแควลิ-เบ็ดฝรั่ง

๓. เครื่องมือที่ใช้จับปลา ๓ ชนิด

เครื่องมือหาปลาทุกชนิดนี้ คนหาปลาจะใช้วิธีการสังเกตว่าบริเวณใดมีปลา หรือน่าจะเป็นที่อยู่อาศัยของปลา คนหาปลาจะนำเอาเครื่องมือหาปลาเหล่านี้ไปใช้ การใช้เครื่องมือประเภทนี้ต้องอาศัยความชำนาญและประสบการณ์ลักษณะพิเศษของเครื่องมือหาปลาประเภทนี้ คือสามารถรู้ผลได้ทันที และไม่จำเป็นต้องใช้เหยื่อ ได้แก่

๑. ปกระ-แห
๒. ทาคาหยะ-ป็นยิงปลา
๓. ส่วย-สวิง

เครื่องมือประเภทยังจำแนกย่อยตามลักษณะการใช้และปลาที่ต้องการจับอีกด้วย เช่น แหตาถี่ใช้จับทั้งปลาทัวเล็กและทัวใหญ่ ส่วนแหตาห่างใช้จับปลาทัวใหญ่เพียงเท่านั้น

๔. วิธีการหาปลาโดยไม่ใช้เครื่องมือหาปลา พบ ๒ วิธี

วิธีการหาปลาและการใช้เครื่องมือช่วยหาปลาประเภทนี้พบ ๒ วิธีคือ

๑. มาอ้อบัว หรือ มาอ้อกระปกว้า- ตักแก้มันแควล่าห้วย
๒. เกละ-ไม้เมา การหาปลาด้วยวิธีการอย่างนี้ต้องอาศัยการร่วมมือของคนตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป

คนหาปลาถือทอดความรู้แห่งสายน้ำจากทุ่งสู่ทุ่ง

๕. เครื่องมือช่วยในการหาปลา ๒ ชนิด

เครื่องมือที่ช่วยในการหาปลาที่สำคัญคือ เรือและมีด การศึกษาพบว่า คนหาปลาที่อยู่ในชุมชนริมแม่น้ำสาละวิน เช่น บ้านสบเมย บ้านแม่ดี จะใช้เรือในการหาปลา นอกจากนี้คนหาปลาจะนำมดติดตัวไปด้วยเพื่อใช้ตัดไม้มาทำเป็นหลัก หรือตัดไม้มาปักตามลำห้วยเพื่อจับปลา

๖. เหยื่อที่ใช้ในการหาปลา ๒ ชนิด

๑. โถะกะแหละ-ไล่เตียน
๒. แค้บะระ-ด้วงหนอนไม้ไผ่

| ความรู้เกี่ยวกับการหาปลา |

ความรู้เกี่ยวกับการหาปลาในแม่น้ำสาละวิน

คนหาปลาใช้เครื่องมือหาปลาบางชนิดที่สอดคล้องสัมพันธ์กับระบบนิเวศที่เหมาะสมกับแม่น้ำสาละวิน โดยมีการหาปลาตลอดทั้งปี คนหาปลาจะวางเครื่องมือตามแก่งหินหรือตามริมฝั่ง อาศัยความรู้ว่าบริเวณไหนเป็นแก่งหินและมีปลาอาศัยอยู่ คนหาปลาที่จะผูกเครื่องมือหาปลาไว้

เครื่องมือหาปลาที่นิยมใช้ในแม่น้ำสาละวินคือ ปกะ-แห จา-ตาข่าย ตักปลา อู๋ปอ-กระบอกตักตะพาน้ำ ตะแควแซหน่อ-กระบอกตักปลา มีหนามอยู่ข้างใน

จา-ตาข่ายตักปลา มีวิธีการใช้ดังนี้

จา มีลักษณะเป็นตาข่าย สานด้วยเอ็นขนาดเล็กมีเชือกร้อยด้านบน มีพู่ขนาดใหญ่ผูกติดด้านบนเพื่อให้ตาข่ายลอยอยู่และให้ง่ายต่อการสังเกตเห็นพู่เหล่านี้ทำจากกระบอกไม้ไผ่ หรือขวดน้ำ มีโซ่หรือวัตถุหนักผูกติด

ด้านล่างเพื่อให้ส่วนล่างของจางมลงสู่พื้นน้ำ โดยผูกหูของจางทั้งสองข้างไว้กับหลักที่ปักลงบนพื้นดินหรือผูกไว้กับกิ่งไม้ ต้นไม้ และตามแก่งหินที่อยู่ตามริมฝั่ง ส่วนที่ปลายด้านหนึ่งจะมัดติดกับหินแล้วโยนไว้ให้จมอยู่ที่น้ำ

ความกว้างของตาข่ายขึ้นอยู่กับขนาดของปลาที่ต้องการจับ ความยาวของตาข่ายมีตั้งแต่ประมาณ ๙-๙ เมตรขึ้นไป ความห่างของช่องตาข่ายแต่ละช่องต่ำสุดประมาณ ๑-๒ นิ้ว คนหาปลานิยมเอาเชือกมาทำเป็นตาข่ายโดยซื้อเชือกมาจากนอกชุมชน

การใช้เครื่องมือประเภนี้ขึ้นอยู่กับพื้นที่ เช่น คนหาปลาบ้านสบเมยจะใช้จาวตาใหญ่มีความกว้างและความห่างของช่องตาข่ายประมาณ ๑ คืบถึง ๑ ศอก เนื่องจากปลาในแม่น้ำสาละวินมีขนาดใหญ่ คนหาปลาจะใช้จาวตลอดปี ปลาที่จับได้จะเป็นปลาเกือบทุกชนิด ขึ้นอยู่กับช่วงเวลาที่ใช้ และความห่างความถี่ของช่องตาข่ายด้วย

วิธีการใช้เครื่องมือหาปลาบางชนิดยังขึ้นอยู่กับระดับน้ำด้วยเช่นกัน นักวิจัยจากบ้านสบเมยระบุว่า ในช่วงที่น้ำใหญ่คือตั้งแต่ต้นเดือนกันยายน-ตุลาคม ในช่วงนี้คนหาปลานิยมใช้จาว-ตาข่ายตกปลาในแม่น้ำสาละวิน ส่วนการหาปลาในแม่น้ำสาขา เช่นแม่น้ำเมย คนหาปลาจะวางตาข่ายขนาดต่างๆ และวางเบ็ดไว้ตามริมฝั่ง หลังเดือนตุลาคมไปแล้วเมื่อระดับน้ำในแม่น้ำสาละวินเริ่มลดลง คนหาปลาที่จะกลับไปใช้เครื่องมือหาปลาอื่น เช่น เบ็ดแห-ไซลัน

วิถีการหาปลา

การออกหาปลาของชาวบ้านริมน้ำสาละวิน ส่วนใหญ่จะใช้เรือพายไปล่าละ ๑-๓ คน บางครั้งก็ออกเรือไปกันหลายๆ ลำพร้อมกัน แล้วแยกย้ายกันออกไปหาปลาในแต่ละที่ เนื่องจากเครื่องมือหาปลาที่ใช้และระบบนิเวศของแม่น้ำเหมาะสำหรับการหาปลาคนเดียว แต่สำหรับบางคนที่ไม่มีเรือก็ว่านแหตามวังน้ำในช่วงหน้าแล้ง และใส่กระบอกตกปลาไว้ตามริมฝั่งน้ำ

พื้นที่ในการหาปลาในแม่น้ำสาละวิน

คนหาปลาในแม่น้ำสาละวินมีการแบ่งพื้นที่ในการหาปลาออกเป็น ๒ ส่วนคือ ในแม่น้ำสาละวินและน้ำสาขา เช่น น้ำเมย หรือบริเวณปากน้ำ ลำห้วยสาขาที่ไหลลงแม่น้ำสาละวิน

พื้นที่ในการหาปลาในแม่น้ำสาละวินของคนหาปลานั้นไม่ได้กำหนดกรรมสิทธิ์เป็นการถาวร แต่คนหาปลาจะรับรู้กันเองภายในกลุ่มคนหาปลาว่าพื้นที่ใดมีคนหาปลาคนใดไปวางเครื่องมือหาปลาอยู่เป็นประจำ คนหาปลาคนอื่นก็จะไม่เข้าไปหาปลาในบริเวณนั้น คนหาปลาจะรับรู้พื้นที่หาปลาของแต่ละคนอยู่แล้ว แต่ถ้าหากว่าพื้นที่ใดคนหาปลาที่เป็นเจ้าของประจำไม่ได้เข้าไปหาปลาเป็นเวลานาน คนหาปลาคนอื่นก็จะมีสิทธิเข้าไปหาปลาในพื้นที่นั้นได้นอกจากนี้พื้นที่หาปลาในแม่น้ำสาละวินที่อยู่ใกล้หมู่บ้านเช่นที่บ้านสบเมย ก็จะมีการแบ่งปันให้คนจากหมู่บ้านอื่นเข้าไปหาปลาได้

การหาปลาในแม่น้ำสาละวิน คนหาปลาบางคนก็จะข้ามไปวางเครื่องมือหาปลาของตัวเองที่ริมฝั่งรัฐกะเหรี่ยงด้วย เพราะบางพื้นที่แก่งหินหรือวังน้ำลึกที่ปลาอาศัยอยู่อยู่ทางฝั่งรัฐกะเหรี่ยง คนหาปลาจึงข้ามไปวางเครื่องมือหาปลาของตัวเองโดยใช้เรือพายข้ามไปยังอีกฝั่ง การข้ามฝั่งไปวางเครื่องมือหาปลาในแม่น้ำสาละวินนั้นพบมากที่บ้านสบเมย บ้านแม่ตี๋ บ้านท่าตาฝั่ง

การหาปลาในลำห้วยและแม่น้ำสาขา

พื้นที่หาปลาตามลำห้วยและแม่น้ำสาขาของแม่น้ำสาละวินนั้น คนหาปลาถือว่าเป็นพื้นที่ส่วนรวมที่ทุกคนมีสิทธิในการเข้าไปใช้พื้นที่ในการหาปลาได้อย่างเท่าเทียมกัน อย่างเช่นในแม่น้ำเมย คนหาปลาที่บ้านสบเมยก็จะเข้าไปวางตาข่ายดักปลาซ้อนๆ กันหลายคนได้

คนหาปลาทำการหาปลาในลำห้วยและน้ำสาขาของแม่น้ำสาละวิน ตลอดทั้งปี แต่ในช่วงหน้าน้ำใหญ่ หรือกลางฤดูฝน คนหาปลาที่จจะน้อยลง และการหาปลาที่ทำได้เป็นบางจุด บางที่เท่านั้น เช่นเดียวกันกับการใช้เครื่องมือหาปลาที่จะใช้เพียงไม่กี่ชนิด

การหาปลาในลำห้วยและแม่น้ำสาขา มีทั้งการหาปลาคนเดียวและเป็นกลุ่ม ขึ้นอยู่กับเครื่องมือหาปลาและวิธีการ การไปหาปลาเป็นกลุ่มหลายคนเพื่อจะได้ช่วยกัน คนหาปลานิยมใช้เครื่องมือหาปลาที่มีขนาดเล็ก เช่น ปกระแห ทาคาหยะ-ปิ่นยิงปลา เจาะ-ยอ ส่วนมากจะใช้ยอในช่วงฤดูน้ำหลากและน้ำลด ใช้แหในช่วงน้ำในลำห้วยลดระดับลง

ส่วนการใช้ตาข่ายเล็กเพื่อหาปลาในลำห้วยนั้น คนหาปลาจะต้องช่วยกันตั้งแต่สองคนขึ้นไป โดยช่วยกันจับที่หูตาข่ายคนละข้างแล้วเดินไปตามลำห้วย การหาปลาด้วยวิธีการในลักษณะนี้สามารถที่จะรู้ผลได้ทันทีว่ามีปลาหรือไม่

การหาปลาด้วยวิธีการใช้ตะแคว-เบ็ด จะใช้ทั้งในลำน้ำสาขา ฟุงนา และลำห้วย ขนาดของปลาที่ตกได้แล้วแต่พื้นที่ในการหาปลา และขึ้นอยู่กับขนาดของตัวเบ็ดด้วยเช่นกัน

ในช่วงหน้าแล้ง หลังจากน้ำในลำห้วยลดลง ชาวบ้านก็จะมีวิธีการหาปลาที่เข้ากับช่วงหน้าแล้ง โดยเฉพาะหมู่บ้านริมห้วยสาขา เช่น บ้านฉิวาเคอ ชาวบ้านมีวิธีการหาปลาโดยการไม่ใช้เครื่องมือหาปลาชนิดใดเลย เรียกว่า *มาอ่อกะปกว่า* คือการกั้นแควน้ำบริเวณที่น้ำแยกออกเป็นสองสาย หรือแยกออกเป็น ๒ แคว โดยกั้นแควส่วนหนึ่งของลำห้วยไว้ การหาปลาชนิดนี้ทำได้เฉพาะหน้าแล้งที่น้ำเริ่มลด

การกั้นน้ำนั้นชาวบ้านจะเลือกกั้นน้ำตั้งแต่ต้นน้ำก่อนแล้วค่อยๆ กั้นเรื่อยลงมา ชาวบ้านจะมาช่วยกัน ๒-๑๐ คน เมื่อได้ปลาที่จะนำมาแบ่งกัน ในการกั้นน้ำจับปลาแต่ละครั้งเมื่อทำเสร็จแล้วก็จะมีการปล่อยน้ำให้น้ำไหล

มาอ่อนกะปกา๋ กั้นแควห้วยยามฤดูแล้งเพื่อจับปลาแล้วต้องปล่อยให้แม่น้ำไหลทิ้งเดิม
ชาวบ้านเชื่อว่าหากไม่ปล่อยน้ำจะไม่มีปลากินอีกในปีต่อไป

๑๖ ชาวเขาคอกปกาเป็นเครื่องมือหาปลาหลักในแม่น้ำสาละวิน

เช่นเดิม เพราะชาวบ้านมีความเชื่อ ว่า ปลาที่เราหาไม่ได้ในขณะนั้นจะตายแล้ว จะไม่มีปลากินอีก

วิธีการหาปลาอีกอย่างหนึ่งของชาวบ้านริมห้วยคือ *ตะเม่อฮะ* หรือ *ตะแม่วั๊* เป็นการใช้เหยื่อล่อปลา เหยื่อคือ ดัวงหรือหนอนไม้ไผ่หก นำมาผูกเข้ากับไม้ไผ่ที่เหลาปลายเรียวเล็กจนอ่อน วิธีการนี้คนหาปลาจะหย่อนปลายไม้ไผ่ที่มีเหยื่ออยู่ลงไปในน้ำบริเวณริมห้วยที่น้ำไม่ลึกมากและใส เมื่อปลาเห็นก็จะเข้ามาตอดกินเหยื่อ ทำให้เหยื่อกระตุก คนหาปลารู้ที่ตั้งขึ้นมาด้วยความเร็ว ก็จะได้ปลาติดเหยื่อขึ้นมาด้วย พร้อมกับเอาสวิงหรือสวิงรับปลาเอาไว้ หรือหากไม่มีสวิงก็สามารถใช้ชายเสื่อรับก็ได้โดยต้องอาศัยความเร็วและความชำนาญ คนหาปลาลักษณะนี้ส่วนมากจะเป็นผู้หญิง

บางครั้งคนหาปลาที่ไม่มีเครื่องมือหาปลาบางประเภท เช่น จว-ตาข่าย หรือ *ปะกะ-แห* ก็สามารถที่จะหยิบยืมจากเพื่อนบ้านไปใช้ได้ เมื่อได้ปลาก็นำมาแบ่งกันกับเจ้าของเครื่องมือหาปลาที่ยืม หรือหากเครื่องมือที่ยืมไปเกิดชำรุด ก็จะซ่อมแซมก่อนนำกลับมาส่ง

| การถ่ายทอดองค์ความรู้เรื่องเครื่องมือหาปลา |

ความรู้เกี่ยวกับเครื่องมือหาปลานั้นมีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น โดยครอบคลุมความรู้ด้านเทคนิควิธีการในการทำเครื่องมือหาปลา วัสดุที่ใช้ วิธีการใช้ ตลอดจนการเลือกพื้นที่หาปลา

นักวิจัยจากบ้านสบเมยระบุว่าในอดีตมีการใช้เครื่องมือหาปลาในแม่น้ำสาละวินไม่มากนัก มีเฉพาะแห เบ็ด และกับดักปลาเท่านั้น ต่อมาจึงมีการใช้ตาข่ายดักปลา โดยคนหาปลาซื้อมาจากนอกชุมชน เป็นตาข่ายสำเร็จรูป หลังจากใช้ไปนานๆ ตาข่ายก็ขาดเพราะกระแสน้ำสาละวินไหลแรงตลอดเวลา

คนหาปลาที่ซ่อมแซมกันเอง บางคนก็ซ่อมเก่งก็รับซ่อม จากนั้นคนหาปลาบางคนก็ซื้อเรือจากบ้านแม่สามแลบมาสานเอง คนหาปลาบางคนที่ยังใช้ตาข่ายไม่เป็นก็เรียนรู้เมื่อออกรเรือไปหาปลากับคนที่ใช้เป็น

ความรู้เหล่านี้ยังถ่ายทอดจากคนในครอบครัวอีกด้วย เช่น ปรีชา เด็กชายวัย ๑๑ ปี นักเรียนบ้านสบเมย ก็อาศัยออกรเรือไปหาปลากับพ่อตั้งแต่ยังเล็ก จนปัจจุบันปรีชามีความชำนาญในการใช้เครื่องมือหาปลาประเภทตาข่ายมากขึ้น สามารถออกไปหาปลาเองได้

คนหาปลาตามน้ำสาขาก็ถ่ายทอดความรู้เรื่องเครื่องมือหาปลาเช่นกัน ดังที่นายวิชัย อ่ำพรนภา นักวิจัยจากบ้านโพซอ ริมห้วยแม่แฉะ กล่าว “สมัยก่อนที่อาศัยตามพ่อไปวางเบ็ด เมื่อนานเข้าก็ไปเองได้ สมัยก่อนไม่เคยเห็นหรือกบป็นยิงปลา แต่พอเห็นเพื่อนๆ ชวนไปยิงปลาที่อาศัยวิธีการทำจากเขาดัดเองก็มาทำเอง ตอนนี้เด็กผู้ชายในหมู่บ้านช่วงหน้าน้ำใสก็ออกไปดำน้ำยิงปลากันหมด ทำให้ดูบ้าง สอนให้ทำบ้าง การสอนให้ทำนี้ บางคนก็ทำไม่เป็นเลยที่เดียวก็อาศัยทำบ่อยๆ จนเกิดความคุ้นเคยนั้นแหละจึงจะทำคนเดียวได้”

| การใช้ประโยชน์จากป่าเพื่อทำเครื่องมือหาปลา |

คนหาปลาในแม่น้ำสาละวินและน้ำสาขาก็ใช้ประโยชน์จากป่าเพื่อทำเครื่องมือหาปลา โดยเฉพาะไม้ไผ่ซึ่งมีอยู่ทั่วไป คนหาปลาจะนำไม้ไผ่มาเป็นส่วนสำคัญในการทำเครื่องมือหาปลา โดยเครื่องมือบางชนิดก็ทำจากไม้ไผ่เท่านั้น เช่น เเบอ-ไซตักปลา เเบอแซ-ไซลั่นหรือกับตักปลา ตะแควแซหน่อ-กระบอกตักปลามีหนาม ฎ็บอ-กระบอกล่อตะพานน้ำ

คนหาปลายังใช้ เกละ ไม้ป่าชนิดหนึ่งที่ออกฤทธิ์ทำให้ปลาเมา คนหาปลานำไม้ชนิดนี้มาตีลงในน้ำตามวังน้ำ หรือตีลงในบริเวณที่มีการกั้นแควน้ำ ทำให้

ปลาเมาและจับได้ง่ายขึ้น

เกดะ มี ๓ ชนิด คือ

เกดะวา-ไม้เปลือกสีขาว

เกดะกาวอ-เปลือกสีแดง

เกดะหยื่อ-มีดอกแก่อีสน้ำตาล เมื่อดอกหล่นลงน้ำทำให้ปลาเมา ถ้าคนตีมน้ำนั้นก็เมาเช่นกัน

การหาปลาด้วยเกดะต้องช่วยกันหลายคน เพราะบางครั้งปลาบางตัวหลบเข้าไปอยู่ในรูที่ตอช่วยกันเอาไม้เหย่เขาไปในรูให้ปลาออกมา ปลาที่ได้จากการหาปลาด้วยวิธีแบบนี้จะต้องล้างให้สะอาด ซ้ำปลาต้องทิ้ง หากล้างไม่สะอาดก่อนกินจะทำให้เวียนศีรษะ ปวดท้อง

บางหมู่บ้านก็มีกฎหมายห้ามใช้เกดะในการหาปลา เพราะทำปลาตัวเล็กตัวน้อยเมา หรือตายเป็นจำนวนมาก

| ความเชื่อของคนหาปลา |

ทุกครั้งที่จะออกจากบ้านไปหาปลา นอกจากเครื่องมือที่ดี วางเครื่องมือที่เป็นแหล่งที่อยู่ของปลา ฤดูกาลที่เหมาะสมแล้ว ฤกษ์ยามที่ดี ก็เป็นสิ่งสำคัญ ความหวังของทุกคนที่ออกหาปลาคือการได้ปลากลับมาให้ครอบครัว

การถือเคล็ดฤกษ์ยามดีของคนหาปลาในพื้นที่ที่ทำการวิจัยล้วนยึดถือเหมือนกัน คนหาปลาบ้านแม่ตีเชื่อว่าหากจะออกไปหาปลาแล้วมีสมาชิกในบ้านที่เป็นผู้ชายจาม ถือว่าเป็นลาภไม่ดี ให้รอประมาณครึ่งชั่วโมงแล้วค่อยออกไปใหม่ แต่ถ้าผู้หญิงจาม ถือว่าจะมีโชคจะหาปลาได้มาก

การออกไปหาปลาเป็นกลุ่ม ถ้าไปเป็นเลขคู่ ลีคน หากคน จะไม่ค่อยดีจะได้ปลาน้อย แต่ถ้าไปเป็นเลขคี่ จะได้ปลามาก เพราะอะเหมาะสม หรือดวงดี

หากมีคนมาบอกว่าจะไปหาปลาด้วย แต่กลับไม่ไป วันนั้นคนหาปลา
ก็จะไม่ออกไปหาปลา เพราะจะทำให้*เกระ* หรือคองตก

คนหาปลาบ้านแม่ตีเชื่อว่า การออกหาปลาให้*อะเหมาะ* ต้องหาปลาใน
วันอังคารกับวันพุธซึ่งเป็นวันดี หากหาปลาวันอื่นๆ ก็พอได้แต่ไม่มากนัก
วันที่ไม่ควรออกไปหาปลาคือวันเสาร์ เป็นวัน*เกระ*

เครื่องมือการหาปลาที่เช่นกัน บางอย่างก็*อะเหมาะ* บางอย่างก็*เกระ*
ถ้าจะให้*อะเหมาะ* ก็ต้องมีเคล็ด เช่น ขณะเสลาคันเบ็ด หรือกำลังทำเครื่องมือ
หาปลา ห้ามเดินข้ามเครื่องมือ เพราะจะทำให้เครื่องมือนั้น*เกระ*

หากจว หรือตาข่ายตักปลา*เกระ* หรือหาปลาไม่ได้ คนหาปลาจะเอา
ไปไม่มาบัตที่ตาข่ายแล้วอธิษฐานว่า สิ่งไม่ดีที่อยู่ในตาข่ายนี้ขอให้หายไป ขอให้
สิ่งดีๆ เข้ามา หาปลาได้เยอะๆ ตัวใหญ่ๆ

หากจะไปหาปลาที่แม่น้ำ หรือห้วย ห้ามคนหาปลาพูดถึงแม่น้ำหรือห้วย
นั้นเป็นอันตราย เพราะจะหาปลาไม่ได้ ผีเจ้าห้วยแห่งนั้นจะไม่ให้ปลา

คนหาปลาที่บ้านแม่ตีมีความเชื่อว่าแม่น้ำ แก่งหิน และต้นไคร้ริมน้ำ
ล้วนมีเจ้าของคุแล โดยมีปลาและสัตว์ต่างๆ ให้ชาวบ้านได้หากิน ในฤดูแล้ง
ต้นไคร้ตามแก่งหินก็จะผลิใบงอกงามเพื่อให้ฝูงปลาได้มาอาศัยและวางไข่
ยามน้ำขึ้นในช่วงฤดูฝน ออกลูกหลานให้ชาวบ้านได้จับกิน

หากช่วงใดหาปลาไม่ได้ ไม่มีปลากิน คนหาปลาที่จะจัดพิธีเลี้ยงผี
ด้วยไก่ ๑ ตัว เป็นการขอลาจากผีที่ปกป้องแม่น้ำ หลังจากทำพิธีแล้วก็จะ
จับปลาได้

คนหาปลาบ้านสบเมยเล่าถึงความเชื่อของคนหาปลาว่า ถ้าช่วงไหน
มีเรือล่มในแม่น้ำสาละวินมาก คนหาปลาก็จะทำการบวงสรวงเพื่อขอขมา
ห่อ*ฮอนา*ที่ผีที่ปกป้องแม่น้ำ โดยทำพิธีริมแม่น้ำ ไหว้ด้วยเหล้า ๑ ขวด ไก่
๑ ตัวและหมาก พลุ ๑ กระทง ในการทำพิธีคนหาปลาจะเชิญ*ก้อะจ่า* หรือ
คำ*หมือซ่า*โชะ-ผู้นำทางพิธีกรรมของหมู่บ้านมาเป็นผู้ประกอบพิธี

บางครั้งในช่วงที่ออกหาปลา คนหาปลาก็จะเลี้ยงเรือของตัวเองด้วยเช่นกัน

ข้อห้ามในการหาปลา

คนหาปลาจะวางเครื่องมือหาปลาประเภทตกปลาทิ้งไว้โดยไม่เฝ้าปกติจะวางในช่วงเย็น และไปดูในตอนเช้ามีต สิ่งที่คนหาปลาถือถือเป็นข้อห้ามคือการขโมยปลาของคนอื่น คนหาปลาเชื่อว่าหากไปพบปลาติดเครื่องมือหาปลาของคนอื่นอยู่ เช่น ตีตกตาย ห้ามเอาปลาของคนอื่นเป็นเด็ดขาด เพราะจะทำให้ตัวเองหาปลาไม่ได้

หยะตะคอก ปลาอาภัพ

หยะตะคอก ปลาเกล็ดขนาดประมาณ ๓ นิ้ว ขอบหางสีแดง เป็นปลาตัวแรกที่คนหาปลาไม่อยากจับได้เมื่อออกไปหาปลา คนหาปลาเชื่อว่าถ้าจับหยะตะคอกได้เป็นตัวแรกจะทำให้การหาปลาในครั้งนั้น *กระจะ* จับปลาอื่นไม่ได้อีก คนหาปลาจึงไม่อยากเจอปลาหยะตะคอก

| บทบาทของผู้หญิงในการใช้เครื่องมือหาปลา |

บทบาทในการใช้เครื่องมือหาปลาของผู้คนแห่งลุ่มน้ำสาละวินไม่ได้มีเพียงผู้ชายเท่านั้น การศึกษาพบว่าเครื่องมือหาปลาหลายชนิดที่ผู้หญิงเข้ามามีบทบาทมาก โดยเฉพาะในหมู่บ้านตามริมห้วยสาขา

เครื่องมือหาปลาที่ผู้หญิงใช้ส่วนมากจะมีขนาดเล็กและมีน้ำหนักเบา เช่น จี-โพงวาง เจาะ-ยอ ตะแคว-เบ็ด ตะม่ออ่หะ หรือ ตะแม่ที่-ล่อปลา ส่วย-สวิง

ตะแม่ที่ ใช้หนอนต้วงล่อปลาริมลำห้วย คือวิธีการหาปลาที่กลุ่มผู้หญิงถนัด

นอกจากนี้นักกลุ่มผู้หญิงบางคนก็ยังทำเครื่องมือหาลาชิ้นมาเอง อีกด้วย บางชนิดถูกคิดค้นขึ้นมาโดยคนหาลาผู้หญิง เช่น การหาลาด้วยวิธีการ *ตะแม่ที่* การล่อปลาด้วยหนอนด้วง

ปลาที่ผู้หญิงหาได้ส่วนมากจะเป็นปลาขนาดเล็ก และไม่นิยมนำไปขาย ส่วนมากจะนำมาประกอบอาหารบริโภคภายในครอบครัว บทบาทของผู้หญิงในเรื่องเครื่องมือหาลาจึงเกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางอาหารของคนในครอบครัวด้วย

| สัจคมวิถฒนธรรมปลาแลกขัวว เรื่องเล่าของคณหาลากลุ่มน้ำสาละวิน |

การศึกษาพบว่าชุมชนที่อาศัยอยู่ตามลุ่มน้ำสาละวินและฝั่งฝั่งแม่น้ำสาละวินและลำน้ำสาขา มี ๒ กลุ่มใหญ่ โดยแบ่งตามลักษณะของพื้นที่วิถีการผลิต และการใช้ประโยชน์จากแม่น้ำ ดังนี้

ชุมชนริมแม่น้ำสาละวิน

ชุมชนเหล่านี้หาลาจากแม่น้ำสาละวินเป็นหลัก เช่น บ้านสับเมย บ้านท่าต้าง บ้านแม่ตี้ บริเวณพื้นที่ที่ตั้งชุมชนของชุมชนริมน้ำสาละวินเป็นบริเวณที่สามารถเข้าถึงพื้นที่ในการหาลาได้ง่าย ชุมชนริมแม่น้ำสาละวินมีการแบ่งพื้นที่ออกเป็น ๒ ส่วน คือ

1. พื้นที่ส่วนรวมริมฝั่งแม่น้ำเป็นพื้นที่ที่ชุมชนใช้ร่วมกันในการหาลา และปลูกพืชผักในช่วงหน้าน้ำลง
๒. พื้นที่ส่วนรวมริมฝั่งห้วยและแม่น้ำสาขา ส่วนมากจะเป็นพื้นที่ป่าชาวบ้านจะเข้าไปใช้ประโยชน์ในการเก็บผัก หรือนำไม้ไผ่มาทำเป็นเครื่องมือหาลา

การเลือกพื้นที่ในการตั้งชุมชนดังกล่าวทำให้ชุมชนมีหลักประกันในเรื่องของความมั่นคงทางอาหาร ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และความมั่นคงด้านสุขภาพ เพราะชุมชนสามารถที่จะเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มีอยู่ภายในบริเวณชุมชนได้

ชุมชนริมน้ำสาข

ชุมชนเหล่านี้ตั้งอยู่ตามริมห้วยหรือแม่น้ำสาขของแม่น้ำสาละวิน เช่น บ้านแม่ก้อน บ้านโพซอ ชุมชนเหล่านี้ส่วนมากจะอยู่ในป่าห่างออกมาจากแม่น้ำสาละวิน คนหาปลาจะหาปลาทั้งในลำห้วยและทุ่งนา เครื่องมือหาปลาบางชนิดจึงใช้ทั้งในทุ่งนาและลำห้วย ชุมชนที่อยู่ตามริมห้วยสาขจะใช้วิธีการหาปลาตามระบบนิเวศที่เป็นวงน้ำในช่วงหน้าน้ำลด แต่ในช่วงน้ำใหญ่ก็จะเปลี่ยนไปหาตามทุ่งนาโดยใช้เครื่องมือขนาดเล็ก เช่น ตะแคว-เบ็ด เบอ-ไซ

ระบบเศรษฐกิจแบบศีลธรรม

ระบบเศรษฐกิจของชาวบ้านเป็นระบบเศรษฐกิจแบบศีลธรรม เมื่อหาปลาได้มาก คนหาปลาก็แบ่งปันให้กับเพื่อนบ้าน ฉันทิมิตร ตามที่ชาวบ้านสอนกันมาว่า “อ้อก้ออ้อ ลอเหลอะเฮล้ออ้อสะโก โกวเหมาะ-หาแค่พอกิน ถ้าเหลือก็ต้องแบ่งปันกัน” ถึงแม้ว่าบางครั้งจะหาปลาได้เพียงเล็กน้อย แต่เมื่อประกอบอาหารแล้วก็จะแบ่งให้กันได้ชิม หรือชวนมากินด้วยกันที่บ้าน ใครมีแกงอะไรก็ยกเอามาแลกเปลี่ยนกัน

การศึกษาพบว่าชาวบ้านมักจะไม่ขายสิ่งที่หามาได้จากธรรมชาติ แต่จะแบ่งปันหรือแลกเปลี่ยนกันเป็นส่วนใหญ่ ใครที่ได้ปลาก็เอาไปแลกกับผักจากไร่ทำแกงปลาใส่ผักแบ่งกัน การแลกเปลี่ยนจึงเป็นวัฒนธรรมที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา นอกจากจะได้ปลาหรืออาหารอื่นๆ มามากจนเหลือกิน หรือมีความจำเป็นที่จะต้องใช้เงินจึงจะนำไปขาย โดยฝากปลาไปกับเรือโดยสารไปขายต่อที่

บ้านแม่สามแลบ ในราคาประมาณกิโลกรัมละ ๕๐-๘๐ บาท

วัฒนธรรมปลาแลกเกลือ แลกข้าว

พ่อหลวงนุ ข่านาญศิริโพธิ์ นักวิจัยจากบ้านแม่ก่อนซึ่งเป็นบ้านที่ติดกับลำห้วยใหญ่ ระบุว่าเมื่อหาปลาได้พอกินและเหลือตากเป็นปลาแห้ง เมื่อข้าวไร่ที่ปลูกไม่พอกินชาวบ้านก็จะนำปลาสดและปลาแห้งไปแลกข้าวจากบ้านแม่หารบ้านป่าหมากและบ้านอื่นๆ ในอัตราการแลกเปลี่ยนปลาแห้ง ๑ กิโลกรัม แลกข้าวเปลือกได้ ๒ ถึง ปลาไร่ ๑ กระบอกใหญ่แลกข้าวได้ ๑ ถึง ส่วนปลาสดก็แล้วแต่จะให้ ส่วนใหญ่แล้วจะไม่นำปลาสดไปแลกเพราะระยะทางไกล จึงทำให้ปลาเน่า นอกจากแลกข้าวแล้วยังมี เกลือ พริก มะพร้าว และพืชชนิดอื่นๆ ที่สามารถแลกกันได้

การใช้ปลาแลกข้าวหรือข้าวแลกปลาได้แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของคนในชุมชนแห่งลุ่มน้ำสาละวิน โดยชุมชนต่างๆ เหล่านี้ไม่ได้คิดจะกอบโกยเอาทรัพยากรจากแม่น้ำสาละวิน แต่ชุมชนริมแม่น้ำยังได้แบ่งปันทรัพยากรที่ตัวเองได้จากแม่น้ำสาละวินไปยังชุมชนอื่นๆ อีกด้วย สำหรับชุมชนริมฝั่งแม่น้ำหรือชุมชนริมห้วยและแม่น้ำสาขา แม่น้ำยังถือได้ว่าเป็นแหล่งสร้างความมั่นคงทางอาหาร ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และความมั่นคงทางวัฒนธรรมอีกด้วย

